Írta: Szabó László
2012. április 03. kedd, 10:49 - Módosítás: 2018. április 03. kedd, 19:17

# Az én rendszerváltásom 7. „ A múlt példa legyen most…” 1. rész

Választási kisszótár tisztségviselőknek

A Szent István-i államalapítás szerencsésen egyesítette a magyar és az európai hagyományokat. Ám amíg ebből valódi közigazgatás, működő helyi testületek jöttek létre, nagy idő telt el. Keveredett az európait jelentő latin írásbeliségre építő kultúra, s a közvetlen közösségi átadásra hagyatkozó magyar gyakorlat. Erről legbeszédesebben latinból magyarrá forduló közigazgatási nyelvünk szól. Érdemes néhány tanulságot feleleveníteni.

A földesurat, majd államhatalmat képviselő *bíró* szavunk a XIV. század elején jelenik meg, a korábban használt *iudex* megfelelőjeként. Ám amíg ez utóbbiban az „ítélethozó, ítélő, bíráló” fogadalom testesül meg, a magyar a *bír* (birtokol valamit) régi, honfoglalás előtti szavunk származékaként a „hatalommal, jogkörrel bíró” jelentést hangsúlyozza. Jelzi, hogy őt megbízója hatalommal ruházta fel a közösség felett. Későbbi századokban a *bíró* szó jelentése változik, nemcsak a hatalom birtoklására, de a szellemiekben való többlet, az erkölcsi és anyagi javak bírásának tényére utal.

1390-ből adatolják először az *elöljáró* szót közigazgatási értelemben úgy, hogy a „közösség előtt járó”, az átlagból kiemelkedő erkölcsű s szellemű embert jelölte, aki bíróként alkalmas a közösség nevében szólni. Hamar került hát párja a latin *praetor* nálunk épp hogy feltűnő, illetve a később gyakrabban használt *magister* megjelölésének. Az *elöljáróságot*, mint testületet 1650-ben jegyzik fel önálló szóként először, s ez szintén az élete példájával, munkájával, erkölcsével a köz előtt járók testületének megnevezésére szolgált.

Igen korai (1416) a testületet jelentő *tanács* szavunk is, amely az ősi, urali kori *tan-* szótőből

származik, s benne a
*tanít*
ige töve lelhető fel. A megnevezés tehát eredendően is a nagyobb tudást emeli ki; a közösségből azokat, akik tapasztalataik, nagyobb ismereteik révén s bölcsességük miatt másokat tanítanak, a hatalommal rendelkező bírónak, elöljárónak
*tanácsot, tanítást*
adnak. Mintha napjainkra kicsit megkopott volna e szó eredeti értelme.

Ugyancsak Zsigmond korából (1403) ismerjük az *esküdt* szó előfordulását is, amely az es- (esik, eső, elesik, leesik) szótőből származik. Nyelvészeink szerint az
*eskü*
mozzanata, szertartásának rendje él e szóban. A keresztény esküvést, eskütételt térdelve (térdre esve), Isten előtt meghajolva mondták ki, s ezért lehetett az
*esküdt*
, a később az
*esküdtek*
testülete szava szent, s mindendre garancia. Levéltáraink a XVII-XVIII. századból számos eskümintát, szöveget őriznek. A hamisan esküvőkről számos hiedelemmondát, elrettentő példát őrzött a közösség, s közülük legismertebb Arany János hamisan esküvő vén Márkusa.

1372-ben tűnik fel okleveleinkben a *nótárius*, mint közigazgatási tisztséget viselő személy. A szó latin *nota* „jegy, jel, írás” szó származéka. Mivel a középkorban az írásbeliség nyelve a latin, a nótárius feladata az írásbeli megörökítés volt. Nem véletlen, hogy a latin nyelvűség miatt
*jegyző*
szavunk csak a XVIII. század végéről ismert, ám ekkor a magyar írásbeliség terjedése miatt rohamosan kiszorítja a latin elődjét. A szó tükörfordítás: a magyar
*jel, jegy, írásjel, írásjegy*
a latin
*nota*
megfelelője.

*Polgármester* szavunk már kilóg a latin írásbeliségből, s a nyugat-európai városfejlődéssel való kapcsolat miatt a német *Bügermeister* szó egyenes fordítása. Német nyelvű városaink s polgári elöljárójuk megjelölésére (a polgárok mestere, első embere) már a középkorban használják e megjelölést (szepességi városok, erdélyi szászok, budai polgárok), ám a magyar közigazgatásban, magyar terminusként későn vonul be, a kiegyezés utáni nagy közigazgatási átrendezéskor (1886), s csak a városok elöljáróinak (törvényhatósági joggal felruházott, illetve rendezett tanácsú városok s Budapest, Fiume) megnevezéseként. Ma, amikor helyhatósági választások előtt e tisztség falvakra is kiterjed, jelzi, hogy talán falvainkban

is európai értelemben vett polgárok létére számíthatunk.

*Vezető, vezetés, vezetőség* szavunk kései. 1887-ből adatolják, s a forrás épp a „Magyar munkásmozgalom története” című kiadvány, ahol is a párt vezetésére utal a szó. A vezető nem elöljár, nem esküszik a közre, bár hatalmat bír, irányít, mások cselekedeteit megszabja, azaz *vezet*
, önmagát a szó értelme szerint nem korlátozza. Ha kezdetben a munkásmozgalom vezetői nem is ilyenek voltak, mintegy ilyenné váltak többségükben. Jó lenne, ha ismét felesküdött elöljárók, tanító tanácsosok, a polgári kiemelkedő mesterei lépnének helyükre!

(Folytatjuk)

Szolnok, Új Néplap, 1990. szeptember 26.